

Značilnosti razvoja in delovanja Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (1949–1991): uvajanje informacijske tehnologije in vpetost v mednarodno okolje

Characteristics of the development and operation of the Central Technical Library of the University of Ljubljana (1949–1991): introduction of information technology and integration into the international environment

Nada Čučnik-Majcen, Martina Oberman Žnidarčič

Oddano: 19. 2. 2020 – Sprejeto: 20. 12. 2020

1.04 Strokovni članek

1.04 Professional article

UDK 027.54(497.4 Ljubljana)"1949/1991"

Izvleček

V prispevku sta opisana delovanje in razvoj Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (CTK) od ustanovitve do leta 1991. Knjižnica, ki so jo leta 1949 ustanovili na pobudo visokošolskih učiteljev in raziskovalcev ter ob veliki podpori političnega vodstva tedanje države, se je v vseh letih svojega delovanja bistveno razlikovala od drugih visokošolskih in specialnih knjižnic v tistih časih. Poleg opravljanja dejavnosti univerzitetne knjižnice je uspešno sledila širšemu namenu, in sicer kot informacijska podpora gospodarstvu in pri razvoju specialnih knjižnic. CTK si je ves čas svojega delovanja prizadevala, da je uresničevala želje uporabnikov, kolikor se je le dalo. Tako je npr. izposojala na dom posamezne številke revij, kar ni bila praksa knjižnic. Danes je CTK po velikih družbenih in tehnoloških spremembah predvsem sodobna univerzitetna knjižnica, ki zagotavlja odprto nacionalno raziskovalno in izobraževalno infrastrukturo. Pri tem so ji v pomoč strokovne organizacije in forumi, kot so npr. LIBER, European Open Science Cloud in Koalicija S.

Ključne besede: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani, visokošolske knjižnice, specialne knjižnice, knjižnični informacijski sistemi, Univerza v Ljubljani, zgodovina

Abstract

The article describes the activities and development of the Central Technical Library at the University of Ljubljana during the time between its foundation and 1991. The library was established in 1949 at the initiative of university teachers and researchers and with the great support of the political leadership of the country at that time; in all those years, it functioned significantly different from other academic and special libraries. Despite its function as a university library, through its innovative approach and in-depth international contacts, the library effectively served a wider purpose, i.e. as information and library support for the economy of the country and as a driving force for special libraries. The innovative approach of CTK's operation in that period was mainly reflected in the fact that the user with his information needs was put into the focus of the library's operation. An example of such a user-friendly service was home borrowing of individual issues of periodicals, which was not a common practice of other libraries. From the perspective of involvement in international professional networks, the role of the CTK in the professional association IATUL was of special importance. Today, after major social and technological changes, the CTK is a modern university library, which has retained its characteristic innovation and involvement in international cooperation. Innovation in the CTK today is reflected primarily in the important role of the library in facilitating an open national research and educational infrastructure; and international cooperation is primarily reflected in the active role of the CTK in professional organizations and forums such as LIBER, European Open Science Cloud or Coalition S.

Keywords: Central Technical Library of the University of Ljubljana, university libraries, special libraries, library information systems, University of Ljubljana, history

1 Uvod

Inovativnost in vpetost v mednarodne tokove sta značilno zaznamovali vsa obdobja razvoja Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani (v nadaljevanju CTK). Knjižnica je prehodila pot od majhne knjižnice Tehniške visoke šole, namenjene profesorjem in študentom te šole, prek velike centralne knjižnice tehniških fakultet, ki so jo uporabljali profesorji in študenti tehniških fakultet in delavci inštitutov ter drugih znanstvenih in strokovnih ustanov, do knjižnice, katere fond in dejavnosti poleg uporabnikov izkoriščajo še gospodarske organizacije, dijaki in mnogi drugi interesi.

Devetdeseta leta prejšnjega stoletja so ob razpadu skupne države Jugoslavije prinesla številne družbene in tehnološke spremembe. Potrebe po informacijah z drugih območij nekdanje države so tudi zaradi vojne prenehale. Veliko podjetij v novo ustanovljeni državi je propadlo ali prešlo v zasebne roke. Potrebe po informacijah so se zelo zmanjšale. Hkrati se je spreminjal način pridobivanja informacij. Knjižnica se je vsemu temu morala prilagoditi: pridobila je nove kadre, visoko izobražene diplomante naravoslovnih in tehniških smeri, ki so bili

kos pridobivanju in posredovanju tudi najzahtevnejših informacij, pridobila je ustrezne baze podatkov in sklenila pogodbe s tujimi ponudniki informacij. Potrebe po knjižničnem gradivu in informacijah so se postopoma znova povečale. Knjižnica je v svoje delo uspešno uvajala še druge novosti, ki so se v tujih knjižnicah izkazale kot dobre in potrebne.

Uspešna tranzicija CTK je posledica posebnosti v razvoju knjižnice, ki jih je treba analizirati in se do njih strokovno opredeliti. Po naši presoji imajo pri tem največji pomen inovativen pristop zaposlenih v knjižnici, ustrezna kadrovska politika z zaposlovanjem strokovnjakov tehniških in naravoslovnih strok ter iskanje zgledov za učinkovito delovanje v uspešnih praksah v tujini.

2 Metoda dela

Podrobno smo proučili številne arhivske dokumente o delovanju CTK, od letnih poročil do prispevkov v zbornikih posvetovanj in strokovnih člankov o CTK. Pri tem smo naleteli na številne zanimive nove dokumente, ki so potrdili našo tezo, da je knjižnica zelo hitro uvajala novosti na vseh področjih svojega delovanja. Dokumentacijo smo uredili in si ustvarili sliko o sosledju razvoja knjižnice ter o ključnih odločitvah vodstva.

3 Ustanovitev CTK in njen razvoj v smeri sodobne znanstvene knjižnice

3.1 Ustanovitev knjižnice kot odgovor na potrebe tehniške stroke in gospodarstva

CTK je začela nastajati po drugi svetovni vojni s skupnimi močmi in ob podpori tako političnih voditeljev kot tehniških strokovnjakov, ki so se šolali še pred vojno. Zlasti strokovnjaki, med njimi še posebno uporabniki tehniške literature in informacij, so v času naglega razvoja v Jugoslaviji, v okviru socialističnih gospodarskih planov nujno potrebovali osrednjo ustanovo, ki bo dajala ustrezne odgovore ob hitro naraščajočih potrebah univerze in gospodarstva. CTK je bila tako ustanovljena ob zavedanju, da družba potrebuje dobro tehniško knjižnico, npr. knjižnico po zgledu tehniške knjižnice v Zürichu v Švici.

Knjižnica je bila ustanovljena z odlokom Ministrstva za prosveto dne 20. septembra 1949, pri rektoratu jeseni istega leta ustanovljene Tehniške visoke šole,

in sicer kot javna strokovno- znanstvena knjižnica s samostojno upravo in administracijo. Knjižnica je bila samo finančno vezana na proračun rektorata. Po ukinitvi Tehniške visoke šole in ponovnem formiranju tehniške fakultete v okviru Univerze v Ljubljani leta 1954 je bila CTK na isti način povezana do leta 1957 z rektoratom Tehniške fakultete Univerze v Ljubljani, od leta 1957 dalje pa se ji je posebej priznal javni in centralni značaj knjižnice.¹ Vrata za obiskovalce je odprla 17. novembra 1949, njeno delo pa se je začelo v zelo skromnih razmerah: na voljo sta bili le dve večji sobi na univerzi, ki ju je odstopil rektor Vasilij Melik (šlo je za prostore rektorata takratne Visoke tehniške šole). V eni sobi je bila čitalnica s 24 sedeži, v drugi pa sta bila skladišče (»magacin« za knjige) in delovni prostor. Za opremo knjižnice so uporabili stare zavržene police in mize, pridobljene od Cankarjeve založbe; nekaj inventarja je podaril tudi Federalni zbirni center. S prostorsko stisko se je CTK srečevala že prav od začetka obstoja, zaradi hitro naraščajočih fondov, številnih uporabnikov in novih knjižničnih služb pa se je stiska samo še poglobljala. Od samih začetkov delovanja knjižnice si je za to, da bi se rešile težave s pomanjkanjem prostora, močno prizadeval tudi takratni honorarni upravnik CTK Štefan Tausig.

Nabava knjig v prvih dveh letih delovanja knjižnice, leta 1949 in 1950, je bila izvršena iz rektorskega proračuna, ki je bil za ta namen delno povečan, pa tudi z nekaterimi darovi (knjige je darovalo npr. tudi takratno Ministrstvo za rudarstvo). Sicer je bila CTK pri svojem delu nekaj časa proračunsko vezana na Tehniško fakulteto in od leta 1957 na Fakulteto za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, s 1. januarjem 1961 pa je začela delovati kot samostojni zavod v sklopu Univerze v Ljubljani.

Ena od glavnih nalog knjižnice v letu 1950 je bila, da izdela centralni katalog, tj. popis vseh tehničnih knjig, in sicer najprej z območja Ljubljane in pozneje tudi z drugih območij Slovenije. Zaradi nekaterih nesporazumov se je popisovanje začelo šele leta 1952, dokončno pa je bilo izpeljano potem, ko je vodenje knjižnice prevzel inž. Kajetan Kavčič. Glavni antikvar v Ljubljani in upravnik CTK v njenem začetnem obdobju Štefan Tausig, je tako naredil prve korake v delovanju knjižnice, med drugim je knjižnico iz prostorov univerze julija 1950 preselil v nove prostore (v Wettachovo vilo na Tomšičevi ulici 7, zgrajeno okoli leta 1897). Kot piše Tausig (1951) v letnem poročilu za leto 1950, druga velika naloga, to je postavitve provizorija na Mirju za stavbo stare tehnike, ni bila izvršena, kljub temu da sta bila na razpolago denar in material. Po Tausigu je CTK kot upravnik za kratek čas (1962) vodil inž. Milan Mole, ki je v Poročilu o delu knjižnice (Mole,

¹ Besedilo je povzeto iz članka Problematika Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani iz neobjavljenega gradiva iz leta 1966.

1953) omenil sodelovanje z gospodarskimi podjetji, kar je pomenilo neuraden začetek kolektivnega članstva. Njega je nasledil drugi redni ravnatelj, inž. Kajetan Kavčič.

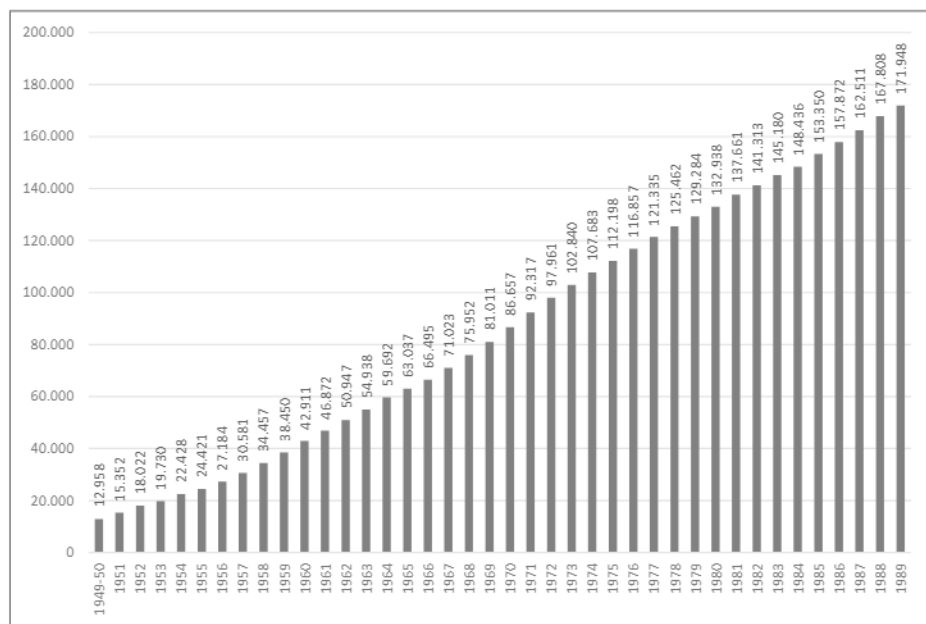
3.2 Usmerjenost na uporabnike ter zadovoljevanje njihovih informacijskih potreb

Kavčičevo obdobje je trajalo kar 13 let (od leta 1953 do 1966) (Kokole, 1973). V prvih letih svojega ravnanja je moral Kavčič najprej postaviti trdne organizacijske temelje za delovanje knjižnice, pri tem pa je jasno določil predvsem vlogo in naloge razvijajoče se knjižnice. Ob vlogi knjižnice, »... da se v Sloveniji na enem mestu zbira, ureja in hrani vsa domača in najbolj važna tuja tehniška literatura ter da se obenem vodi osrednja evidenca o njej, tako da je vsakomur lahko in hitro dostopna ...«, v več točkah našteje in pojasnjuje tudi naloge za nadaljnji razvoj knjižnice kot »zrele ustanove«. (Kavčič, 1960, str. 35) V ospredje postavlja (1) bibliotечно obdelavo gradiva, (2) informacijsko-dokumentacijsko dejavnost, (3) izobraževanje strokovnih delavcev v knjižnici (knjižnica mora »vnaprej pripraviti in vzgojiti zase in za druge sorodne knjižnice dober kader mladih knjižničarjev in bibliotekarjev«) in izobraževanje njenih uporabnikov ter (4) razvoj na področju kadrov in prostorskih možnosti (Kavčič, 1960).

Prav tako je Kajetan Kavčič o perspektivah in viziji razvoja CTK v obdobju 1964–1970 pisal ob 15-letnici knjižnice. Med drugim piše o novem tipu »strokovnih, to je tehniških knjižnic, ki jim povsod po svetu, ne samo pri nas, posvečajo posebno pozornost« (Kavčič, 1964). Natančneje, s številkami in odstotki, opiše izjemno rast knjižnične izposoje v letu 1963 in opozori na novo prakso, s katero je CTK nadomestila »tradicionalno prakso v knjižničarstvu: ne samo knjige, tudi revije izposoja podjetjem in ustanovam direktno, četudi še nimajo urejenih knjižnic; revije pa predvsem zato, ker nudijo najnovejše izsledke iz znanosti, tehnike in prakse«. Kot piše, je CTK »tudi zato razvila informacijsko službo /.../, v nadaljevanju pa spet poudari, da so »vsi njeni naporji usmerjeni v čim bolj uspešno službo obiskovalcu«. Ko piše o načrtovani gradnji nove CTK in načrtih za novo stavbo ter prav tako tudi o povečanju osebja CTK oziroma »nezadostnem kadru«, veliko piše o nalogah, tudi o novih, pri tem pa vnovič tesno poveže strokovne naloge in razvoj: poleg pomoči tehniškim knjižnicam je pomembna naloga za prihodnost, »kako najbolje organizirati informacijsko in dokumentacijsko službo za tehnične vede« (Kavčič, 1964, str. 16).

Zlasti pomembno v tem obdobju je bilo, da je CTK pod Kavčičevim vodstvom že zelo zgodaj v središče dejavnosti postavila uporabnike dokumentov in informacij. Pomembno vodilo je bilo slediti zahtevam in željam uporabnikov: to se je med

drugim upoštevalo tudi pri nabavni politiki za gradivo na področju tehnike in naravoslovnih ved, pri informacijsko-dokumentacijski dejavnosti v korist uporabnika (Slika 1). Pozneje je to postala INDOK dejavnost, ki je bila takrat nova in zelo napredna usmeritev.

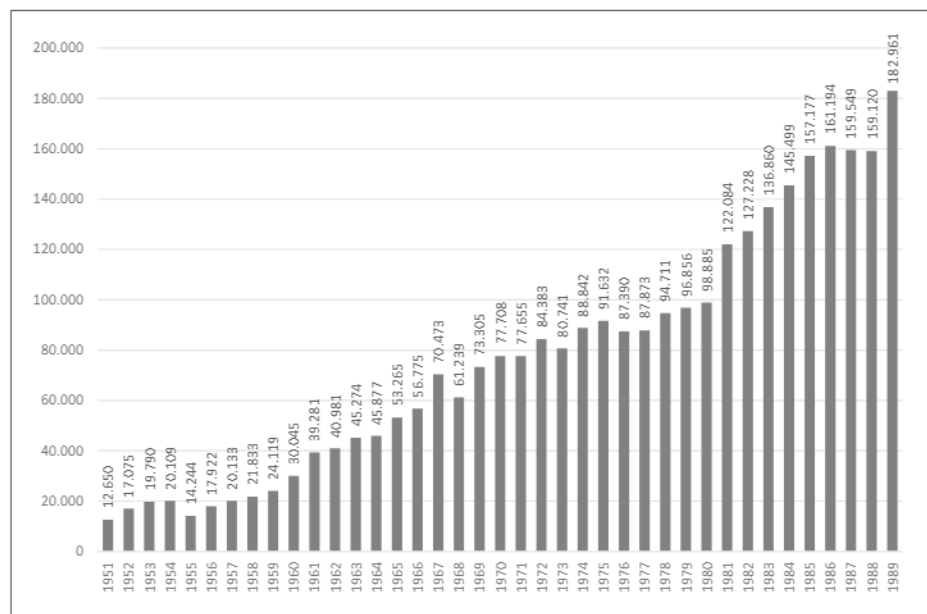

Slika 1: Razvoj zbirke knjižničnega gradiva v CTK v obdobju od leta 1951 do leta 1989
(Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990)

Da bi uporabnikom olajšali izposojanje, je knjižnica začela izdajati seznam tujih (t. i. inozemskih) tehničnih knjig (od leta 1954 dalje), ki jih je CTK pridobivala na različne načine. Sezname knjižnih novosti so izhajali od 3-krat do 4-krat na leto. Izposoja gradiva v knjižnici je hitro naraščala (Slika 2), število uporabnikov prav tako, število zaposlenih² pa se je od štirih v letu 1949 povečalo na sedem v letu 1950 (upravnik je delal honorarno) in na 12 zaposlenih leta 1960. Ko je CTK konec petdesetih let prejšnjega stoletja organizacijsko utirila svoje poslovanje, je ravnatelj Kavčič začel graditi in povezovati tehniške knjižnice v okviru takrat najsodobnejših povezovalnih procesov:

² Število zaposlenih se je povečevalo do začetka leta 1991, ko je bilo 59 zaposlenih. V času zlate dobe CTK je s knjižnico sodelovalo tudi veliko zunanjih sodelavcev pri različnih projektih. Pozneje je začelo število zaposlenih upadati.

- izgradnje centralnega kataloga knjig in revij s področja tehnike (začetek leta 1950 oziroma 52),
- koordinacije nabave literature z usklajevalnimi sestanki tehniških knjižnic (od leta 1953 dalje),
- medknjižnične izposoje iz Slovenije in Jugoslavije in
- medknjižnične izposoje iz tujine (začetek leta 1968).

Slika 2: Izposoja gradiva v CTK v obdobju od leta 1951 do leta 1989
(Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990)³

Opisani sistem organizacije, ki ga je v CTK začel graditi Kavčič, se je v naslednjih desetletjih in vse do leta 1990 razvijal in širil, vedno v korist uporabnikov.

CTK je od začetkov svojega obstoja nepretrgano nadaljevala delo za centralni katalog (CK) tujih monografij in serijskih publikacij (izdelava listkovnih katalogov), tako da je število (ročno) popisanih kataložnih listkov za tuje dokumente v knjižnicah tehniških fakultet in tudi v gospodarstvu (v ustanovah in podjetjih v Sloveniji) do leta 1961 doseglo zelo velik obseg – 33.447 kataložnih listkov, kot natančno opisuje Slavica Ludvik v svojem prispevku ob 20-letnici CTK in 50-letnici Univerze v Ljubljani (Ludvik, 1969). Tako je CTK kot prva knjižnica v

³ Statistiko o izposojenem gradivu je CTK začela voditi leta 1951.

Sloveniji, v na novo ustanovljeni republiški centralni katalog za tujo literaturo pri Narodni in univerzitetni knjižnici (v nadaljevanju NUK) prispevala veliko bibliografskih opisov gradiva. S prvim slovenskim zakonom o knjižnicah, sprejetim leta 1961, je bila določena vloga NUK kot matične knjižnice: med drugim je začela oblikovati centralne kataloge starejših domačih in tujih monografskih in serijskih publikacij v knjižnicah v Sloveniji. Začetno urejanje kataložnih listkov v NUK je bilo v precejšnjem časovnem zaostanku, pozneje pa so knjižnice tehniških strok po dogovoru pošiljale listke neposredno CTK. Ta je leta 1963 postala matična knjižnica za tehniške knjižnice v Sloveniji (Kanič, 1996). Ena od njenih nalog je bilo vodenje centralnih katalogov tehniške literature (knjige, revije, standardi). Okoli leta 1950 začeto delo je CTK nadaljevala, o čemer je pisal tudi takratni ravnatelj NUK Mirko Rupel v prispevku z naslovom O centralnem katalogu, v katerem med drugim navaja, da »je Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani začela že pred leti delo za tak katalog« (Rupel, 1961, str. 46). Delo CTK in kasneje NUK za vzpostavitev centralnega kataloga je bilo podlaga za kasnejši vzajemni katalog v sistemu COBIB.SI.

V času ravnatelja Kavčiča sta bili založniška in svetovalno-izobraževalna dejavnost zelo razviti in velikokrat rezultat skupnega prizadevanja Zveze inženirjev in tehnikov Slovenije in Društva dokumentalistov in informatorjev Slovenije (I. Simpozij Tehniške besede, 1960; I. Simpozij tehnične in znanstvene dokumentacije, 1962; Posvetovanje o tehniških knjižnicah CTK, 1963).

Tako je CTK leta 1960 skupaj z Zvezo inženirjev in tehnikov in glavnim odborom Ljudske tehnike organizirala »Mesec tehnike«, 8. novembra pa priredila posvetovanje bibliotekarjev in knjižničarjev, o čemer je pisala Justina Podpac (Rijavec, 1965). Na posvetovanju so obravnavali problematiko neenotnosti poslovanja v knjižnicah in razpravljali tudi o pomenu in organizaciji centralnega kataloga ter uvedbi mednarodne decimalne klasifikacije (UDK) (Posvetovanje knjižničarjev strokovnih knjižnic, 1960).

Kavčič je vzpodbudil izdajo pomembnih publikacij – Priročnika za poslovanje specialnih knjižnic (1969), prevoda UDK (Filo, Ludvik in Pacheiner-Klander, 1978; Kovačič-Perc in Kuštrin - Čemažar, 1979; Ludvik, 1970; Ostanek, 1986) in kataloga serijskih publikacij.

CTK je v okviru redne založniške dejavnosti, med drugim kot ena prvih tehniških knjižnic na območju Slovenije, objavila katalog pomembnejših tujih tehničnih revij. Katalog je izšel na 305 straneh; leta 1963 ga je sestavila Vida Gaspari Tausig, leta 1967 pa je izšlo dopolnilo h katalogu, ki sta ga sestavili Maja Kuštrin in Lepša Šturm. Takrat je bilo predvideno, da naj bi se katalog v prihodnje dopolnjeval vsakih pet let, potem pa se je leta 1972 porodilo vprašanje, ali naj se katalog

izdela na klasični način, kot je izhajal do tedaj, ali z računalniško obdelavo podatkov. Knjižnica se je odločila za drugo, naprednejšo možnost.

3.3 Razvoj sodobne informacijsko-dokumentacijske službe kot osnove za zbiranje ter posredovanje znanstvenih informacij

Delavci CTK so kmalu po njeni ustanovitvi spoznali, da klasična knjižnica, ki knjižnično gradivo zbira, obdeluje in posreduje, zaradi naglega razvoja znanosti in tehnike za potrebe uporabnikov, ne zadošča več. Uporabniki so, poleg knjig, zahtevali še ustrezne članke, standarde, patentne spise, disertacije, magistrska dela, različne predpise in faktografske informacije. Informacije o tovrstnem gradivu so knjižničarji in uporabniki lahko našli predvsem v referatnih časopisih, dokumentacijskih kartotekah, seznamih in priročnikih, to gradivo pa so hranili in uporabljali informacijsko-dokumentacijski oddelki knjižnic (INDOK). CTK je INDOK oddelke ustanovila že leta 1954, redno delo pa je začel leta 1963, ko sta v knjižnico prišla Zorka Leske in Jože Kokole.

Slavica Ludvik je ob 20-letnici CTK zapisala: »Sodelovanje v znanstveno-raziskovalnem delu, ki ne pozna državnih meja, in uspešno vključevanje na svetovno tržišče zahtevata dobro in ažurno informiranje o najnovejših dosežkih znanosti in tehnike v svetu ter o razvijanju najnovejših tehnologij« (Ludvik, 1970, str. 86–89). Dokumentacijski oddelki so začeli »sistematično in pospešeno zbirati sekundarno gradivo za svojo priročno biblioteko, ki je poleg primarnih dokumentov knjižnice njegov osnovni vir za posredovanje informacij«.

Že leta 1963 je o razvoju bibliotekarstva in o dokumentacijski dejavnosti v svetu (o teoretičnih izhodiščih in izkušnjah iz ZDA, Velike Britanije, Nemčije, Sovjetske zveze, Madžarske) in pri nas pisala Justina Podpac (Rijavec, 1965), ki je opisala in razčlenila številne teze in probleme, povezane z obema dejavnostima (misel o »dokumentaciji kot bibliotekarstvu na višji ravni«, razhajanje, celo prepad med njima na začetku ter zbliževanje, povezovanje in sodelovanje v nadaljevanju, novi poklic dokumentalista – »mlajši brat bibliotekarja« – in izobraževanje zanj, stik z uporabnikom, ki »poraja še novo dejavnost: informacijsko službo, ki je enako važna za bibliotekarja kot za dokumentalista ...«). Kot poroča avtorica, se je »v zadnjem času« tudi v Sloveniji začela »uveljavljati dokumentacija«. Tudi 1. simpozij o tehniški in znanstveni dokumentaciji je bil že maja 1963 v Celju, prav tako je v letih 1962 in 1963, kot piše Podpačeva, »izvedla Centralna tehniška knjižnica v Ljubljani še osem posvetovanj o strokovnih knjižnicah« in povsod je bil »govor tudi o dokumentaciji« (Podpac, 1963, str. 1–14).

Pri organizaciji simpozija o tehniški in znanstveni dokumentaciji v Celju je imelo pomembno vlogo Društvo dokumentalistov in informatorjev, katerega začetki ob 1973 spodbudah Zveze inženirjev in tehnikov segajo v leto 1962. Na ustanovnem občnem zboru sekcije dokumentalistov januarja 1963 je bila za prvo predsednico društva izvoljena, maja istega leta pa na simpoziju potrjena Ivanuška Melihar, pozneje avtorica odmevnega učbenika Informatika z dokumentalistiko (Melihar, 1984).

V nadaljnjem razvoju CTK so že šestdeseta, zlasti pa sedemdeseta leta prejšnjega stoletja, obdobje, ko se je v bibliotekarstvu čedalje močnejše uveljavljal pomen informatike (Giljarevskij in Mihajlov, 1975). Kot je napisala prof. Šlajpah (1998), je bil mednarodno priznan začetnik informatike pri nas prof. Božo Težak, doktor kemije. Njegovo ime je bilo in je še vedno sinonim za informacijsko znanost v Jugoslaviji. Da je bilo mogoče organizirati delo v knjižnici, slediti zahtevam uporabnikov in razvijati dokumentacijsko-informacijsko dejavnost, kakor je narekoval takraten hitri razvoj informacijske znanosti, je bilo treba nameniti veliko pozornosti in podpore izobraževanju strokovnega kadra.

Prof. Težak je v Zagrebu organiziral podiplomski študij bibliotekarstva, dokumentacije in informatike. Postavil je temelje za izobraževanje informacijskih strokovnjakov najvišje kvalitete, rekrutiranih iz vrst bibliotekarjev (Lasić-Lazić, 1998).

Med njimi je bil tudi Jože Kokole, sicer diplomirani germanist, ki ga je »zanimanje za delo in dejavnost«, kot je zapisal v življenjepisu, »spodbujalo k permanentnemu strokovnemu izobraževanju in izpopolnjevanju« (osebni arhiv). V CTK je pridobil kvalifikacijo za bibliotekarja, udeleževal se je tečajev v Ljubljani in Beogradu, kot štipendist Britanskega sveta je bil v študijskem letu 1967/68 deset mesecev na izpopolnjevanju v informatiki tudi na University College v Londonu. Kot piše, se je tam »seznanil z organizacijo in upravljanjem univerzitetnih in specialnih knjižnic v Veliki Britaniji ter študiral profile informacijske službe in metode njihovega poslovanja«. Z obiskom številnih knjižnic, INDOK služb in strokovnih služb je dobil »vpogled v tedanje stanje in metode dela pri uvajanju avtomatizacije v knjižnice in INDOK službe« (osebni arhiv).

Jože Kokole je znanje, ki ga je pridobil na podiplomskem študiju v Zagrebu in nato v Angliji, z velikim uspehom udeležal v CTK. Naročil je veliko sekundarnega in terciarnega gradiva, ki je vir za podajanje informacij, ter vpeljal signalne informacije in informacije SDI na klasičen način, naročil je COMPENDEX (Computerized Engineering Index, ZDA). Žal je leta 1971 zapustil CTK in se kasneje zaposlil v NUK. Tam je leta 1976 prevzel mesto vodje centralnega kataloga slovenskih knjižnic, in sicer z nalogo, da ta katalog organizira za računalniško

obdelavo. V obdobju od leta 1987/88 do 1990/1991 je na Oddelku za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti predaval predmet Informatika.

3.4 Uvajanje računalniške tehnologije v delo knjižnice in procesiranje mednarodnih baz podatkov

CTK je hitro sledila sodobnemu razvoju uvajanja avtomatske obdelave podatkov v knjižničnem poslovanju. Začetki izdelave računalniško narejenih centralnih katalogov serijskih publikacij tako segajo že v zgodnja sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Prvi med njimi je bil računalniško obdelan centralni katalog serijskih publikacij s področja tehniških in naravoslovnih ved v knjižnicah Slovenije. Pri sestavi skupne baze podatkov je sodelovalo 60 tehniških knjižnic, iz baze podatkov pa je bil pripravljen centralni katalog v treh zvezkih in s popisom več kot 10.000 naslovov.

Prelomnico v letu 1972, predvsem pa postopke in priprave CTK v naslednjih letih (torej v zgodnjem obdobju digitalizacije, sredi sedemdesetih let) za izdajo centralnega kataloga serijskih publikacij v knjižnicah v Sloveniji, opisuje Lepša Šturm. O tem je avtorica poročala na 1. jugoslovanskem seminarju o uporabi računalnikov v knjižnicah (Šturm, 1973). Centralni katalog, obdelan z računalnikom IBM/370-135 v računalniškem centru podjetja Intertrade v Ljubljani, je izšel leta 1975, in sicer njegov I. del. Štiri leta pozneje, 1979, je izšel II. del kataloga, leta 1984 pa je izšla dopolnjena izdaja, obdelana v računalnem centru TOZD-a Sava Kranj na računalniku IBM 4341/101 (Šturm, 1979) in tudi v COM postopku na osmih mikrofih.

V prelomnih in hkrati zelo plodnih letih za CTK, to je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (1970–1982), je knjižnico vodila ravnateljica Mara Šlajpah (Tovornik, 1989). Kot profesorica na področju bibliotekarstva in med drugim dolgoletna svetovalka za knjižničarstvo pri takratnem Republiškem komiteju za prosveto in kulturo, je bila dobro seznanjena s sodobno usmerjenostjo knjižnice in je bilo vodenje CTK zanjo izziv. O delu knjižnice, zlasti s poudarkom na dejavnosti CTK, ki je namenjena univerzi in gospodarstvu, je pisala dvakrat, in sicer ob 25- in 30-letnici knjižnice. Kot piše Šlajpah leta 1979, je knjižnica ob razvoju »univerzitetnega tehniškega knjižničarstva ter informatike/dokumentacije (INDOK) začela širiti svoje delo in si začela nalagati nove in nove naloge, da bi mogla nuditi svojim uporabnikom po obsegu in kvaliteti čim več dokumentov ter znanstvenih in tehničnih informacij« (Šlajpah, 1979). O stikih in delu s študenti in profesorji Univerze v Ljubljani pa je Šlajpah pisala že pet let prej, in sicer v dveh prispevkih: Petindvajset let zvestega in ustvarjalnega dela za uporabnike tehniške literature (Šlajpah, 1974a) in Uvajanje študentov prvih letnikov univerze v uporabo knjižnice in

primarne vire literature (Šlajpah, 1974b). Prav tako so o uvajanju študentov višjih letnikov in podiplomskih študentov v informacijske vire pisale tudi inž. Sonja Tovornik, vodja matične službe v CTK (Tovornik, 1978), inž. Majda Ostanek (1978), vodja INDOK oddelka, in prof. Zorka Leske (1973), vodja standardoteke.

Kot je povzeto tudi v zborniku Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani (Šlajpah, 1989), se je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, tj. v času, ko so se gospodarske razmere v nekdanji državi zaostrovale, vloga CTK kot osrednje, javnosti dostopne knjižnice še naprej krepila, močno so se povečevale različne knjižnične storitve: še najbolj izposoja in medknjižnična izposoja gradiva ter informacijske storitve. Zanimivo pri tem je, da je primerjava med NUK in CTK denimo pokazala, da so v NUK izposodili kar trikrat toliko knjig, kot so izposodili revij, medtem ko je bilo v CTK nasprotno: izposoja knjig je bila 5-krat manjša kot izposoja revij.

V skladu s poslanstvom knjižnice, tj. biti v pomoč univerzi in gospodarstvu, je CTK tesno sodelovala z Zvezo inženirjev in tehnikov (zlasti dejavno v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja ob vprašanju pravilne strokovne ureditve specialnih tehniških knjižnic ter njihovega poslovanja in povezovanja v knjižnično mrežo) in Gospodarsko zbornico Slovenije (v nadaljevanju GZS). Izvršilni odbor Gospodarske zbornice je 27. 6. 1985 ustanovil odbor za hitrejši razvoj CTK v Ljubljani (Izjava GZS o gradnji nove centralne tehniške knjižnice, 1989). Za predsednika je imenoval dipl. inž. gradbeništva Borisa Mikoša, takratnega vodjo predora Karavanke. Znotraj CTK pa sta v tesni povezavi z gospodarstvom delovala INDOK center za področje tehniških in naravoslovnih ved (ustanovljen 1964) ter Specializirani informacijski center za graditeljstvo (SIC za graditeljstvo) (ustanovljen 1978). Da bi tehnični in drugi strokovnjaki lahko sledili razvoju v svetu, je bila za INDOK center že leta 1973 nabavljena mednarodna računalniška bibliografska baza podatkov s področja tehnike oziroma inženirstva COMPENDEX. Na leto je omogočala dostop do 100.000 informacij z omenjenih področij. Procesirana je bila v Republiškem računskem centru (RRC) (Grad, 2018), delo z njo pa je bilo na začetku mogoče le z uporabo luknjanih kartic (Ostanek, 1984; 1987).

Tudi na področju gradbeništva in arhitekture so bile potrebe po informacijskih virih velike. Najprej je knjižnica kupila tujo mednarodno podatkovno zbirko na magnetnem traku RSWB (Raumordnung, Städtebau, Wohnungswesen, Bauwesen, ZRN), s 30.000 informacijami na leto, že leta 1983 pa se je začela tudi izdelava lastne, domače zbirke podatkov na tem področju – Sistem za avtomatizacijo informacijsko-dokumentacijskih centrov – graditeljstvo (SAIDC-GR). SIC za graditeljstvo je v »sušnih« (kar zadeva finance) osemdesetih letih prejšnjega stoletja pripomogel k temu, da je CTK postala največji informacijski center za graditeljstvo v Jugoslaviji. Pomembno je, da je SIC za graditeljstvo začel vključevati

informacije o slovenski znanstveni in strokovni literaturi s področja graditeljstva v zbirki RSWB in ICONDA (The International Construction Database) ter opravljati online poizvedbe iz angleške baze PICA (Property Information Service Agency), ki je tudi prinašala informacije s področja graditeljstva (Kovačič-Perc, 1987a; 1987b; 1987c; 1987d).

In kako je bilo z uvajanjem računalništva, ki »simbolizira« tedanji čas, saj je »izbruhnila prava računalniška mrzlica«, kakor piše Alenka Puhar (1988), v CTK, zlasti kar zadeva konkretno, vsakdanje delo knjižničarjev?

Knjižnica je začela uporabljati računalnike že sredi sedemdesetih let prejšnjega stoletja (leta 1975, začetki pa segajo že v leto 1972), in sicer za centralni katalog serijskih publikacij. Sledili so priprava kupljenih baz podatkov COMPENDEX in RSWB za njuno uporabo (SDI in retrospektivne poizvedbe), tvorba baze SAIDC-GR (Kovačič-Perc, 1983; Mirt-Levovnik, 1973), vnašanje informacij v bazi RSWB in ICONDA (Kovačič-Perc, 1987b; 1987c), vnašanje bibliografskih podatkov v vzajemni katalog COBIB ter uporaba baze PICA za graditeljstvo. Zelo veliko poizvedb je bilo narejenih iz baze Science Citation Index in iz številnih baz, ki jih ponujajo veliki svetovni servisi (npr. Dialog).

V preteklost se lahko ozremo, uporabljajoč besednjak avtorice Alenke Puhar (1988) in upoštevajoč ugotovitve raziskave, po eni strani s pritrjevanjem, da računalniki resnično olajšujejo »utrudljiva in rutinska dela«, ali pa si, po drugi strani, poskušamo še dodatno predstavljati korake, ki jih je bilo treba narediti, in trud, ki ga je bilo treba v zadnjem desetletju socializma pri nas in širše v vzhodni Evropi oziroma v času razpadanja prejšnje države ter pred nastankom države Slovenije vložiti v to, da bi knjižnica zares pridobila in rasla v času razvoja digitalizacije, da bi bila čim boljši servis za uporabnike.

Nada Čučnik-Majcen, ravnateljica knjižnice v obdobju 1983–1990, tik pred iztekom stoletja CTK opisuje kot »zgodbo o uspehu«. Kot piše, so bili »ljudje, sodelavci, njihovo medsebojno komuniciranje in njihov odnos do dela« v njenem času tisti, ki so »bistveno pripomogli k napredku knjižnice in dali dobro osnovo za /.../ razvoj knjižnice«. Časi so bili takrat zanimivi v družbenem in političnem smislu, prelamljalo se je staro in rojevalo novo. Knjižnico je Majcen vodila prav v takem obdobju: »... tistem burnem političnem času, ki so ga zaznamovali samoupravljanje, inflacija, tečajne razlike, omejevanje uvoza tuje literature in tudi računalniške opreme. Bili smo priče in soudeleženci zgodovinskih in resnično revolucionarnih idej, in sicer tako v strokovnem kot političnem okolju« (Čučnik-Majcen, 1999).

Delo, ki ga je vizionarsko zastavil ravnatelj Kavčič in ga je za njim dolga leta razvijala in nadgrajevala Mara Šlajpah, se je pod ravnanjem Nade

Čučnik-Majcen nadaljevalo na vseh področjih (Lebez, 2017), nekaj dejavnosti je bilo na novo uvedenih, kar smo omenili že zgoraj, nekaj pa močno povečanih. Močno sta se npr. povečali izposoja gradiva (za 19 %) iz CTK in mednarodna izposoja (za 44 %). Omeniti moramo še povečanje standardoteke z nakupom kompletov mednarodnih standardov in nekaterih nacionalnih standardov ter aboniranje na računalniško bazo za standarde in predpise, PERINORM, na CD-ROM-ih. Služba standardov je tako dosegla stopnjo, ko je bilo mogoče skoraj vsakemu uporabniku izpolniti zahtevo. Pri tem je bila CTK v pomoč tudi med-knjižnična izposoja standardov iz tujine.

Sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja se je začel v CTK uveljavljati tudi izrazitejši marketinški pogled na knjižnično dejavnost (v letu 1986 je 20 odstotkov prihodkov za svoje delovanje ustvarila knjižnica sama, medtem ko se je v drugih knjižnicah ta delež gibal med 8 in 10 odstotki), poleg tega je knjižnica začela bolj skrbeti za promocijo (Tovornik, 1984), velik poudarek je dala seznanjanju javnosti s svojo dejavnostjo in svojimi zbirkami. Sodelovala je na različnih posvetovanjih, zborovanjih, sejnih, in sicer z razstavami knjižnega in neknjižnega gradiva, s posterji in demonstracijo baz podatkov, ter za to prejela različna priznanja.

3.5 Neusklajenost razvoja knjižničnega informacijskega sistema (KIS) in sistema znanstveno-tehnološkega informiranja (SZTI)

V nadaljevanju opisujemo razvoj CTK sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja in potem v drugi polovici desetletja še podrobneje in tudi problemsko, ob dveh izrazitih usmeritvah knjižnice v tistem času, in sicer v povezavi z (1) digitalizacijo v bibliotekarstvu ter (2) odpiranjem navzven in odmevnim mednarodnim sodelovanjem.

V času »pospešene digitalizacije«, o katerem govorimo, sta v Sloveniji vzporedno potekala dva računalniško podprta projekta informatizacije. Sistema KIS (Martelanc, 1986) in SZTI (Sečić, 1989) sta se takrat razvijala ločeno; bolj ali manj sta ostajala vsak na svojem bregu. V CTK je bil zasnovan tudi t. i. PIS (poslovni informacijski sistem). Prav tako so računalniški strokovnjaki v povezavi z Univerzitetno knjižnico Maribor (UKM) in nosilcem Računalniškim centrom Univerze v Mariboru (RCUM) razvijali svoj projekt⁴ (Kontler-Salamon, 2016; 2017).

⁴ Računalniški center pri Univerzi v Mariboru je leta 1988 postal eden izmed najmočnejših v Jugoslaviji. Na Računalniškem centru je bilo takrat 31 zaposlenih. V tem času so že sodelovali z OCLC (Online Computer Library Center) in študijsko potovali v različne dele ZDA.

V CTK so pod vodstvom ravnateljice Majcen med prvimi v Sloveniji izdelali idejno rešitev za računalniško podprt sistem na področju tehnike in naravoslovja. Med drugim je Majcen s svojim delom in idejami veliko pripomogla tudi k razvoju osnov za enoten računalniško podprt knjižnični informacijski sistem v Sloveniji. Kot piše ravnateljica v letnem poročilu knjižnice marca 1984, so »v CTK v svojih planskih dokumentih že zdavnaj začrtali razvoj in napredek dejavnosti le s pomočjo ustrezne računalniške podpore – kar pomeni realizacijo informacijskega sistema najprej v hiši, nato pa ustvarjanje omrežja« (Čučnik-Majcen, 1985; Poročilo knjižnice za poslovno leto 1984, 1985).

V svetu so se nujnosti sodelovanja med bibliotekarji in računalničarji takrat že dobro zavedali. Po začetnih težavah in razhajanju je kmalu prevladalo spoznanje, da so informatiki lahko dobra podpora pri delu bibliotekarjev. CTK je to hitro uvidela in dobro razumela. Takoj se je lotila zaposlovanja informatikov, računalničarjev.

Ravnateljica se je zavedala, da CTK za svoj nadaljnji razvoj nujno potrebuje ustrezno kvalificirane računalniške strokovnjake. Vedela je, da morajo imeti ti strokovnjaki hkrati veliko znanja tudi o bibliotekarstvu in verjela, da jim bo z dobrim poznavanjem področja in spoštljivim odnosom do stroke uspelo potrebe in zahteve knjižnice v povezavi z avtomatizacijo postopkov in nasploh digitalizacijo razvijati v pravo smer. Ko je skušala prek javnih razpisov za sodelovanje pridobiti ustrezne ljudi, pa so se pokazale velike težave. V tistem času so bili računalničarji »zelo cenjena profesija« in kot je potrdila priznana bibliotekarska strokovnjakinja, prof. dr. Katarina Cveljo (1979), delujoča v ZDA (sicer po rodu iz Hrvaške), je bilo na začetku podobno tudi v Ameriki: niso razumeli zahtev bibliotekarske stroke in ukvarjali so se sami s seboj.

Za redno zaposlitev računalničarjev v knjižnici takrat ni bilo veliko možnosti, čeprav jih je ravnateljica želela pritegniti že takoj ob nastopu mandata, saj jih je bilo malo, na drugih področjih so imeli bistveno višje plače in tudi boljše razmere za delo. V povezavi z načrti, da CTK postavi temelje informacijskega sistema za področje tehnike in naravoslovnih ved, da bi bil ta sistem del knjižničnega in informacijskega sistema tako v Sloveniji kot širše v takratni državi in da bi bila CTK njegova nosilka, je bila z zaposlitvijo vrhunskega računalniškega strokovnjaka poleti 1986 zasnovana izgradnja integriranega poslovnega informacijskega sistema (v nadaljevanju PIS). V nadaljevanju je bila izgradnja PIS kot ena od prednostnih nalog opredeljena v delovnem načrtu CTK za leto 1987 (Verbič idr., 1987).

Teoretično je bil informacijski sistem predstavljen z zajetnim elaboratom, napisanim na več sto straneh. Sledilo je dopolnilo z novimi »aktivnostmi«, zapisanimi

v gradivu, sprejetem konec leta 1986 in posebej plačnem, potem pa se je projekt samo še »razraščal«. Sklenjena je bila pogodba z zunanjimi sodelavci, postavljale so se nove, dodatne zahteve, vsakokrat pospremljene z aneksi k osnovni pogodbi. Čedalje bolj finančno izčrpavajoče in tudi nesprejemljive naloge, ki so bile v teoretično izjemno obsežnem strokovnem elaboratu, kot je bilo zapisano, »tehnično, finančno in fazno opredeljene« in katerih realizacija je bila sicer predstavljena v okviru štirih kontaktnih točk in enega delovnega pogovora, pa so bile vse bolj zamegljene in netransparentne, in to kljub ravnateljčnim pozivom k preglednosti za vse in pritegnitvi vseh sodelavcev, ko naj bi šlo za razvijanje rešitev, izobraževanje, implementacijo rešitev v praksi ... Nerazumevanje in nesoglasja med vodstvom CTK in projektno skupino so se poglobljala, »prerekanja in debate« o tem, kako s sodobno informacijsko tehnologijo in računalniki podpreti bibliotekarsko dejavnost, ki je bila v prelomnem letu 1987 in zlati dobi CTK v knjižnici visoko razvita v vseh segmentih njenega delovanja, so se zaostrovali, do pravih rezultatov pa niso pripeljali. Po letu in pol je bilo treba pogodbo razdreti (Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989, 1990).⁵ CTK je od »vrhunske skupine zunanjih računalniških strokovnjakov« pridobila le programsko opremo za osebne dohodke in finančno poslovanje.

CTK torej ni uspelo razviti računalniškega sistema, ki bi bil primeren za računalniško obdelavo gradiva in njegovo izposajo. To je uspelo narediti strokovnjakom iz UKM in RCUM tako, da so leta 1987 pod vodstvom Tomaža Seljaka izdelali računalniško podprto vzajemno katalogizacijo. Ta se je uspešno uveljavila v Sloveniji in tudi zunaj nje. Njihov informacijski servis COBISS, za katerega skrbi sedanji IZUM (nekdanji RCUM), lahko enakovredno postavimo ob bok drugim podobnim servisom po svetu. Z njim je CTK, podobno kot druge knjižnice v Sloveniji, postopoma avtomatizirala velik segment svojega gradiva.

4 Dejavno vključevanje in sodelovanje knjižnice v mednarodnem okolju

V ekonomsko težkih osemdesetih letih prejšnjega stoletja je CTK z razvito medknjižnično izposajo in koordinacijo nabave (Mrkun, 1981) v okviru celotne države precej uspešno nadomeščala takratni velik upad pri nakupu tuje literature, saj je kot največji medknjižnični informacijski center v Jugoslaviji poslovala z različnimi knjižnicami in izposojevalnimi centri v Evropi. Ob rasti in razvoju

⁵ Člani sveta CTK so dne 23. 3. 1989 sprejeli sklep o prenehanju nadaljnje dejavnosti na področju izgradnje PIS-a. Tako avtomatizacija v CTK ni prenehala.

bibliotekarske stroke in dokumentalistike so se delavci in strokovnjaki CTK za potrebe svojega dela in nove naloge ves čas, še zlasti pa ob izzivih prihajajoče informacijske dobe,⁶ nenehno strokovno izpopolnjevali in se dodatno izobraževali na tečajih, delavnicah, seminarjih, posvetovanjih in kongresih, negovali so stike s strokovnjaki iz tujine in sodelovali na številnih mednarodnih srečanjih (Čučnik-Majcen idr., 1985), npr: s Kitajsko (Poročilo knjižnice za poslovno leto 1985, 1986; Tovornik, 1978b).

CTK je že leta 1965 postala članica *Fédération internationale de la documentation*–FID), leta 1970 pa članica Mednarodne zveze bibliotekarskih društev in ustanov (*The International Federation of Library Associations and Institutions*–IFLA), ustanovljene leta 1927 v Edinburgu na Škotskem, od leta 1971 pa s sedežem v Haagu. Prav tako se je povezovala tudi z različnimi znanstveno-tehničnimi ustanovami in organizacijami po svetu. Nekateri strokovni delavci knjižnice so bili člani različnih strokovnih skupin, sekcij in združenj, delujočih v mednarodnem prostoru, in to na različnih področjih.

Tudi ravnateljica Nada Čučnik-Majcen sama se je nenehno izobraževala in spremljala razvoj na področju bibliotekarstva, dokumentalistike in informatike. Ko se je kot edina predstavnica knjižnic v Jugoslaviji avgusta 1986 udeležila 52. generalne konference IFLA v Tokiu na Japonskem, je bila neizmerno radovedna. Vesela je bila, da bo na srečanju na najvišji ravni lahko prisluhnila mnenjem in ugotovitvam, povezanim z nalogami in pomenom knjižničarstva v svetu: kot izhaja iz generalnega programa Unesca, s katerim se IFLA tesno povezuje pri načrtovanju in izvajanju svoje dejavnosti, je to pretok znanstvenih in tehničnih informacij. A to poslanstvo je Majcen pravzaprav dobro poznala. CTK je bila temu zavezana in je to izvajala odlično. V takratnem še pretežno analognem in še vedno blokovsko razdeljenem svetu so informacije potovale tako rekoč brez meja. Večja neznanka je bila, kaj prinašajo novi mediji in sodobna informacijska tehnologija dolgoročno (osrednja tema konference v Tokiu je imela naslov *Novi vidiki bibliotekarstva za 21. stoletje*), in to tako za izvajalce kot za uporabnike. Kakor je povzela Majcnova kot udeleženka srečanja, so se bibliotekarji na konferenci spraševali o več pomembnih vidikih prihodnjega razvoja, povezanih z uporabniki: »kdo bodo novi uporabniki knjižnic, kakšne informacije bodo potrebovali, kako bodo uporabljali knjižnice, kakšne izobraževalne programe naj bi knjižnice pripravile za uporabnike« (Čučnik-Majcen, 1987).

⁶ CTK se je kljub neustrezni zakonodaji leta 1987 priključila v domače omrežje za prenos podatkov JUPAK, in sicer kot prva med knjižnicami v tedanji državi (Jugoslaviji). Priključitev je omogočala kvalitetnejše online povezovanje in posredovanje informacij uporabnikom ter dostop do baz podatkov v tujini.

Nada Čučnik-Majcen se je v okviru konference glede na naloge in dejavnosti CTK s posebnim zanimanjem udeležila tudi predkonferenčnega seminarja z naslovom Vloga specialnih knjižnic za nacionalni razvoj. Ena najpomembnejših ugotovitev na seminarju je bila, da so znanstvene in tehniške informacije strateško pomembna kategorija za nacionalni razvoj. Tako na seminarju kot ob spoznavanju Japonske je Majcen lahko spoznala, kako velik pomen se v tamkajšnji družbi pripisuje specialnim knjižnicam. In kakšni so bili njeni vtisi z dežele vzhajajočega sonca na splošno in zlasti v povezavi s knjižnicami? Čeprav je bila Japonska kot ena od najbolj razvitih držav na svetu leta 1986 z razvojem že daleč naprej in si se po eni strani z digitalizacijo srečeval v vsakdanjem življenju na vsakem koraku, je Majceno tam po drugi strani presenetil spoštljiv odnos do »zidanih knjižnic«. Kot so njeni sogovorniki posebej poudarili, se njihovo število takrat ni krčilo, ampak so se odpirale nove, na razstavi sodobne informacijske tehnologije pa »so optični diski gostovali tesno poleg proizvodnje ročno izdelanega papirja«. Kot je zapisala v poročilu, jo je kot dobro poznavalko ročne izdelave papirja »impresioniral odnos pripadnikov ene najbolj informacijsko razvitih držav sveta do tradicionalnih vrednot« (Čučnik-Majcen, 1987).

Združenju IATUL (International Association of Technological University Libraries) se je CTK pridružila leta 1975. V tistem času je združenje povezovalo kar 108 takratnih tehniških univerzitetnih knjižnic z vseh celin. Čeprav je CTK prihajala iz države takratne Vzhodne Evrope, se je že zelo zgodaj povezovala z Evropo in iz tujine prenašala dobre prakse. Združenje IATUL je bilo s svojo dejavnostjo in pogledi na razvoj strokovnih knjižnic za CTK zgled razvojne usmeritve knjižnice, prav tako je po svojih močeh podpiralo prizadevanja CTK za rešitev nevzdržne prostorske stiske, v kateri je delovala knjižnica. Oktobra 1986 je upravni odbor IATUL v Göteborgu na Švedskem ob odprtju tamkajšnje nove tehniške knjižnice CTK v Ljubljani ponudil organizacijo naslednje, bienalne konference IATUL. S svojim delom in mednarodnim povezovanjem je k temu povabilu in priznanju veliko pripomogla prejšnja ravnateljica Mara Šlajpah kot članica upravnega odbora IATUL. Leta 1987 so na 12. konferenci IATUL v Helsinkih dokončno odločili, da bo 13. konferenca IATUL v Ljubljani, kar je bilo za CTK veliko priznanje njenega pomena in enakovrednosti med velikimi in pomembnimi knjižnicami v svetu (čez dve leti npr. je bila konferenca organizirana v Massachusettsu v ZDA).

Konferenca IATUL v Ljubljani (Cankarjev dom) z naslovom Mednarodno sodelovanje tehniških univerzitetnih knjižnic (1989) je bila petdnevna, v času od 22. do 26. maja 1989. Delo je potekalo v sekcijah, organiziranih ob pomembnih vsebinskih sklopih: Nove metode pri dostavi dokumentov, Univerzalna dostopnost publikacij, Sodelovanje med knjižnicami – premostitev ovir, Izmenjava informacij v elektronski dobi. Zadnjo sekcijo je vodil univerzitetni profesor Dennis Shaw, nekdanji direktor univerzitetne knjižnice v Oxfordu in takratni predsednik

upravnega odbora IATUL. Z delom in organizacijo konference v Ljubljani so bili udeleženci iz 64 članic IATUL zelo zadovoljni in konferenca je bila ocenjena kot ena najboljših do takrat, organizatorici CTK pa se je za to med drugimi posebej zahvalil predsednik Shaw. Poleg pomembnega skupnega zasedanja, na katerem so med smotri mednarodne konference poudarili zlasti pomen neposrednih stikov in medsebojnega spoznavanja za boljši prenos znanstvenih in tehnoloških informacij ter dokumentov, so se eminentni gostje iz univerzitetnih tehniških knjižnic z vsega sveta, predvsem direktorji in največji strokovnjaki, udeležili še obiska splošnoizobraževalne knjižnice v Radovljici, ogleda takrat svetovno znane tovarne Elan v Begunjah in obiska slovenskega turističnega bisera – Bleda.

Med 13. konferenco IATUL neposredno so vsak dan izhajale Konferenčne novice, ki so udeležence obveščale o dogajanju na konferenci. Izšle so štiri številke v slovenskem in angleškem jeziku. Zanimivi so intervjuji z dr. Denisom Shawom, dr. Nancy Fjällbrant in dr. Mauricom Linom.

Revija Knjižnica je ob tej priložnosti izdala tematsko številko z abstrakti konference – Konferenca IATUL (1989). Program konference in abstrakti so objavljeni tudi na spletu (Purdue University, b. l.).

Ker je bilo število udeležencev na konferenci IATUL v Ljubljani omejeno, pa tudi zato, da bi kar najbolj izkoristili znanje najboljših svetovnih predavateljev in poznavalcev bibliotekarstva, je CTK kot organizatorica ob konferenci pripravila zelo odmeven predkonferenčni seminar z naslovom Pomen pravočasne informacije za strokovno odločanje. S prispevki so na seminarju ob tujih sodelovali tudi vodilni domači strokovnjaki in vodstveni delavci v bibliotekarstvu. S 13. mednarodno konferenco IATUL in predkonferenčnim seminarjem je CTK širše v slovenskem prostoru in posebej v bibliotekarski stroki omogočila, da smo se v Sloveniji seznanili z razvojem in praktičnimi izkušnjami vodilnih v svetu na tem področju. Kot je tedaj ocenjevala Majcen, so bile »nekatero razvite tehniške knjižnice na področju posredovanja strokovnih informacij in področju izobraževanja uporabnikov takrat vsaj 15 let pred nami« (Čučnik-Majcen, 1987).

In kaj je mogoče reči ob tem danes? Pomen vključevanja v napredne mednarodne tokove je velik, v vsem dostopne strokovne informacije ter izobraženost uporabnikov, ki bi informacije uporabili v prid nadaljnjega razvoja človeštva, pa je mogoče tudi dvomiti.

5 Desetletja prizadevanj za primerne knjižnične prostore

V vili na Tomšičevi ulici 7 (danes je to zgradba ameriškega veleposlaništva) je v neustreznih razmerah za knjižnico in ob čedalje hujši prostorski stiski zaradi povečevanja zbirk ter širitve bibliotekarske dejavnosti v skladu z načelom univerzitetne tehniške knjižnice, dostopne vsem, brez omejitev, CTK domovala več kot 40 let. Prizadevanja za izboljšanje prostorskih razmer so potekala ves čas in po več poteh: s pridobivanjem dodatnih prostorov v hiši (izselitev strank), z nakupom provizorija blizu Gospodarskega razstavišča za skladišče in sprotimi izboljšavami obstoječih knjižničnih prostorov in z načrti za gradnjo nove knjižnice (Buila, 1989a; 1989b; 1989c; Čučnik-Majcen, Koželj in Šlajpah, 1985; Šlajpah in Kokole, 1972). Žal so načrti o gradnji vselej padli v vodo, tretjič, verjetno dokončno, čeprav so bili podprti na vseh ravneh in so bila za gradnjo pridobljena sredstva, prav z nastankom nove države (z Demosovim preklicem odloka o gradnji knjižnice takoj po nastopu nove vlade, 26. julija 1990).

6 Zaključek

Pred koncem zapisa o prehojeni poti CTK v prvih 40 letih njenega delovanja je mogoče ob 70. obletnici njene ustanovitve in 100. obletnici ustanovitve Univerze v Ljubljani, katere sestavni del je CTK, še enkrat poudariti predvsem vizijo in smelost odločitev, ki so knjižnico, prav tako pa tudi družbo, ki se je bogatila s knjižnico, peljali po poti znanja in napredka, tj. nadaljnega razvoja za vse tisto, kar je v prid boljšega življenja v človeški družbi. V dinamičnem razvoju knjižnice (Čučnik-Majcen, 1992; Pejanovič, 1999) od začetkov v sredini prejšnjega stoletja, le nekaj let po koncu uničujoče druge svetovne vojne, do začetka devetdesetih let, ko se je Slovenija pridružila svetovni skupnosti kot samostojna država, je bil poleg drugega razvoja narejen velik skok tudi na področju informatizacije in digitalizacije.

Ob koncu naj poudarimo, da je knjižnica v svoje delo vedno med prvimi uvažala novosti, ki so se v tujih knjižnicah izkazale za napredne. Omenimo naj le nekatere, ki jih še nismo: izobraževanje knjižničarjev na tehniškem področju, pomoč tehniškim knjižnicam na fakultetah pri njihovi ureditvi, izobraževanje uporabnikov, koordinacija nabave literature s tehniškega področja, izposoja knjig iz tujine, pridobivanje kopij člankov iz tujih knjižnic. Knjižnica pa je opravljala tudi nekaj dejavnosti, ki jih druge knjižnice niso. To so bile njene značilnosti, nekakšne inovacije. Mednje sodijo: izposojanje posameznih številk revij na dom, signalne informacije na klasični način (sprotno pošiljanje kopij kazal izbranih revij podjetjem), informacije SDI na klasični način (redno pošiljanje

seznamov najnovejše literature na določene teme posameznim podjetjem) in kolektivno članstvo. Kolektivni člani knjižnice so ob plačilu manjšega letnega zneska lahko sproti dobivali signalne informacije in informacije SDI, poleg tega pa so bili deležni še drugih ugodnosti. Vsekakor pa je bilo članov, ki so dobivali te informacije in so lahko izkoristili ugodnosti, malo, čeprav je bilo kolektivnih članov sicer kar precej. Kolektivno članstvo je torej uspelo le deloma, čeprav je bilo zamišljeno dobro. Za večjo uspešnost pri tem bi morala knjižnica imeti več delavcev, tega pa ni bilo mogoče doseči.

Tudi sedanje delovanje CTK temelji na hitrem uvajanju različnih novosti v svoje delo, ki so jih vpeljale najboljše tuje knjižnice. Danes je CTK sodobna univerzitetna knjižnica, ki je nepogrešljiv del odprte nacionalne izobraževalne in raziskovalne infrastrukture. Razvoj nabavnega konzorcija mednarodne znanstvene literature, delovanje Osrednjega informacijskega centra za tehniko, delovanje Digitalnega repozitorija raziskovalnih organizacij Slovenije, vzpostavitev in upravljanje Digitalne knjižnice Univerze v Ljubljani ter delovanje nacionalne skupnosti odprte znanosti je le nekaj pomembnih projektov, pri katerih CTK aktivno sodeluje oziroma jih vodi. V mednarodnem pogledu se knjižnica aktivno vključuje v različna strokovna združenja in projekte, kot so npr. strokovno združenje evropskih akademskih knjižnic LIBER, projekt European Open Science Cloud ali Koalicija S. Vendar pa smo s tem navajanjem zdaj že stopili iz časovnega okvira, ki smo si ga postavili.

V času velikega razmaha digitalizacije, ko so pisni dokumenti, med njimi tudi knjige kot najbolj otipljiv izraz človekovega duha, stopili na področje kulturne dediščine, pa si je mogoče želeli predvsem to, da bi s to dediščino ravnali kar najbolj primerno! Da bi iz nje po eni strani lahko črpali, kadar se je iz doseženega in prehojenega mogoče naučiti kaj za prihodnost, in da bi bile, po drugi strani, človekove zamisli, dokumentirane v preiščenih zapisih, tudi za naprej vselej take, da bi bilo to dobro za človeštvo (Ball, 2014; Videmšek, 2018).

Zahvala

Zahvaljujemo se direktorju CTK mag. Miru Pušniku in sodelavcem CTK. Hvala tudi vsem, ki ste kakorkoli drugače pripomogli pri nastajanju tega prispevka.

Navedeni viri

I. Simpozij tehniške besede. (1960). Ljubljana: Zveza ing. in tehnikov.

I. Simpozij tehnične in znanstvene dokumentacije. (1962). Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije.

Ball, R. (2014). *Die pausenlose Gesellschaft: Fluch und Segen der digitalen Permanenz*. Stuttgart: Schattauer.

Buila, S. (1989a). Kratek okvirni pregled dela odbora za razvoj CTK pri GZS. *Nova proizvodnja*, 40(1–2), 40–42.

Buila, S. (1989b). Poročilo o dejavnostih v pripravi na gradnjo novega poslopja CTK. *Nova proizvodnja*, 40(1–2), 42–44.

Buila, S. (1989c). *Programske osnove nove CTK*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo (20 strani, 1 priloga).

Cveljo, K. (1979). Special Librarianship in Yugoslavia: The Central Technical Library at University of Ljubljana. *Special libraries*, 70(5–6), 239–248.

Čučnik-Majcen, N. (1985). Vključevanje Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani v izgradnjo enotnega knjižnično-informacijskega sistema in desetletna aktivnost na področju avtomatizacije njenega poslovanja. V *Deseta skupščina Saveza društava bibliotekara Jugoslavije, Opatija, 19. i 20. ožujka 1984* (str. 128–131). Zagreb: Savez društava bibliotekara Jugoslavije.

Čučnik-Majcen, N. (1987). Nova obzorja v bibliotekarstvu – 21. stoletju naproti: 25. generalna konferenca IFLA (24. 8.–29. 8. 1986). *Raziskovalec*, 17(6–7), 233–235.

Čučnik-Majcen, N. (1992). Electronic publishing possibilities, barriers and environment in Slovenia and past Yugoslavia. V *Libraries and electronic publishing: promises and challenges for the 90's: 14th International Essen Symposium: 14th–17th October 1991* (str. 116–121). Essen: Universitätsbibliothek Essen.

Čučnik-Majcen, N. (1999). Nekaj misli ob 50-letnici CTK-ja. V *Zbornik 50 let Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani* (str. 5–7). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze.

Čučnik-Majcen, N., Dömötör, A., Schmidmaier, D. in Zsidai, J. (1985). *Access to information in an electronic age: centrally planned economy – versus free enterprise (discussion)*. Purdue: IATUL. Pridobljeno 8. 9. 2019 s spletne strani: <http://docs.lib.purdue.edu/iatul/1985/papers/21>

Čučnik-Majcen, N., Šlajpah, M. in Koželj, J. (1985). Prizadevanja za gradnjo Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. *Knjižnica*, 29(4), 314–326.

Filo, B., Ludvik, S. in Pacheiner-Klander, V. (1978). Literatura s področja bibliotekarstva in informatike v NUK in CTK v Ljubljani ter UK v Mariboru. *Knjižnica*, 22(3–4), 285–296.

Giljarevskij, R. S. in Mihajlov, A. I. (1975). *Uvodni tečaj o informatiki/dokumentaciji*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani. FID 481.

Grad, J. (2018). Razvoj računalništva in informatike na Univerzi v Ljubljani, s poudarkom na pomenu RRC in RCU. *Uporabna informatika*, 26(3), 89–93.

Izjava GZS o gradnji nove Centralne tehniške knjižnice. (1989, 20. maj). *Delo*, 31, str. 3.

Kanič, I. (1996). *Petdeset let republiške matične knjižice*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. V L. Šetinc (ur.), *Petdeset let Narodne in univerzitetne knjižnice* (str. 55–62). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Kavčič, K. (1960). O pomenu, razvoju in organizaciji tehniških knjižnic. *Knjižnica*, 4(1–4), 33–41.

Kavčič, K. (1964). Tehniške knjižnice v perspektivnem razvoju 1964–1970. *Knjižnica*, 8(1–2), 13–17.

Kokole, J. (1973). Dipl. inž. Kajetan Kavčič. *Nova proizvodnja*, 24(3), 109–110.

Konferenca IATUL: international cooperation among technological university libraries. Tematska številka IATUL 1989. (1989). *Knjižnica*, 33(1).

Kontler-Salamon, J. (2016, 17. november). V Cobissovi mreži bi lahko bil ves Zahodni Balkan. *Delo*, 58, str. 14.

Kontler-Salamon, J. (2017, 29. junij). Eden najuspešnejših izvozov našega znanja ogrožen?. *Delo*, 59, str. 13.

Kovačič-Perc, C. (1983). Specializirani informacijski center za graditeljstvo. *Gospodarski vestnik*, 32(48), 26–28.

Kovačič-Perc, C. (1987a). Opis baze podatkov DO-GR delovne organizacije s področja graditeljstva v SR Sloveniji: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.020.

Kovačič-Perc, C. (1987b). Opis baze podatkov ICONDA: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.030.

Kovačič-Perc, C. (1987c). Opis baze podatkov RSWB: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.040.

Kovačič-Perc, C. (1987d). Opis baze podatkov SAIDC-GR: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.050.

Kovačič-Perc, C. in Kuštrin-Čemažar, M. (1979). Prispevek univerzalni dostopnosti publikacij s pomočjo medknjižnične izposoje. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 169–170.

Lasič-Lazič, J. (1998). Prispevek prof. dr. Boža Težaka k utemeljitvi izobraževanja informacijskih strokovnjakov s posebnim ozirom na izobraževanje bibliotekarjev. *COBISS obvestila*, 3(3), 25–30.

Lebez, M. (2017). Nada Čučnik Majcen – 80 let. *Knjižničarske novice*, 27(3–4), 34–35.

Leske, Z. (1973). Bežen pogled na vzgojno delo ASLIBA za knjižničarsko in informacijsko službo. *Knjižnica*, 17(1–4), 109–112.

Ludvik, S. (1969). Centralna tehniška knjižnica. V *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969* (str. 591–600). Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Ludvik, S. (1970). Dvajset let Centralne tehniške knjižnice. *Knjižnica*, 14(1–4), 86–89.

Martelanc, T. (1986). Razvoj knjižničnoinformacijskega sistema v Sloveniji. *Knjižnica*, 30(3–4), 9–19.

- Melihar, I. (1984). *Informatika z dokumentalistiko*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Mirt-Levovnik, V. (1973). Obravnavanje dokumentacijskih informacij z računalnikom po SAIDC. *Knjižnica*, 17(1–4), 50–68.
- Mole, M. (1953). *Poročilo o delu knjižnice v letu 1952*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo.
- Mrkun, V. (1981). Problematika uvoza znanstvene in strokovne literature v letu 1981. *Raziskovalec*, 11(3), 83–84.
- Ostaneck, M. (1978). Izobraževanje delavcev v CTK. *Knjižnica*, 22(3–4), 256–257.
- Ostaneck, M. (1984). COMPENDEX podatkovna zbirka za področje tehnike. *Gospodarski vestnik*, 33(1), 39–40.
- Ostaneck, M. (1986). Centralna tehniška knjižnica in mednarodna zveza za dokumentacijo – FID. *Nova proizvodnja*, 37(5–6), 172–173.
- Ostaneck, M. (1987). Opis baze podatkov COMPENDEX: Katalog rešitev in storitev, opreme in sredstev za informacijske sisteme. *Gospodarski vestnik*, str. 8.12.010.
- Pejanovič, S. (1999). CTK – leta rasti. V *Petdeset let Centralne tehniške knjižnice Univerze v Ljubljani: 1949–1999* (str. 11–23). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Podpac, J. (1963). O odnosih med bibliotekarstvom in dokumentacijo. *Knjižnica*, 7(1–2), 1–14.
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1984*. (1985). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1985*. (1986). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Poročilo knjižnice za poslovno leto 1989*. (1990). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (CTK).
- Posvetovanje knjižničarjev strokovnih knjižnic*. (1960). *Knjižnica*, 4(1–4), 155–156.
- Posvetovanje o tehniških knjižnicah CTK*. (1963). Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije.
- Priročnik za poslovanje specialnih knjižnic*. (1969). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Puhar, A. (1988, 14. september). Olajšanje in bolezni, povezane z računalniki. Znanje za razvoj. *Delo*, 30, str. 5.
- Purdue University. (B. l.). *1989 IATUL proceedings* [spletna stran]. West Lafayette, IN: Purdue University. Pridobljeno 15. 10. 2020 s spletne strani: <https://docs.lib.purdue.edu/iatul/1989/>
- Rijavec, J. (1965). Ob smrti Justine Podpačeve. *Knjižnica*, 9(1–4), 77.
- Rupel, M. (1961). O centralnem katalogu. *Knjižnica*, 8(1–4), 39–48.
- Sečić, D. (1989). Nekaj problemov pri razvoju sodelovanja knjižnic v sistemu znanstvenih in tehnoloških informacij v Jugoslaviji. *Knjižnica*, 33(1), 91.

- Šlajpah, M. (1974a). Petindvajset let dela Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani 1949–1974. *Nova proizvodnja*, 25(5–6), 151–153.
- Šlajpah, M. (1974b). Uvajanje študentov prvih letnikov univerze v uporabo knjižnice in primarne vire literature. *Knjižnica*, 18(1–2), 48–57.
- Šlajpah, M. (1979). Sodobna usmeritev Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 155–159.
- Šlajpah, M. (1998). Prof. dr. Božo Težak – njegovo ime je bilo in je še vedno sinonim za informacijske znanosti. *COBISS obvestila*, 3(3), 15–18.
- Šlajpah, M. in Kokole, J. (1972). *Programske osnove za gradnjo novega poslopja Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani na parceli med Tržaško cesto, Jamovo ulico, Lepim potom in Groharjevo ulico*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Šlajpah, M. (ur.). (1989). *Centralna tehniška knjižnica Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani – CTK 1949–1989: 40 let dela za univerzo in gospodarstvo*. (1989). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Šturm, L. (1973). Nova izdaja kataloga periodičnih publikacij Centralne tehniške knjižnice v Ljubljani, izdelanega z računalnikom. *Knjižnica*, 17(1–4), 69–77.
- Šturm, L. (1979). 30 let Centralne tehniške knjižnice. *Nova proizvodnja*, 30(1–6), 161–162.
- Tausig, S. (1951). *Poročilo CTK za leto 1950*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica. Interno gradivo.
- Tovornik, S. (1978a). Informacija o študiju »Izobraževanje uporabnikov znanstvenih in tehničnih informacij«. *Knjižnica*, 22(3–4), 258–260.
- Tovornik, S. (1978b). Obisk predstavnikov LR Kitajske v SR Sloveniji. *Knjižnica*, 22(3–4), 115.
- Tovornik, S. (1984). *Vodnik: CTK 35 let*. Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Tovornik, S. (1989). Mara Šlajpah: 47 let dela, posvečenega razvoju knjižničarske stroke. *Knjižnica*, 33(2), 141–144.
- Verbič, D., Antončič, M., Čufer, S., Selan, M., Skočir, E. in Vrezec, V. (1987). Poslovni informacijski sistem Centralne tehniške knjižnice Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani. V *Vloga specialnih knjižnic pri pospeševanju družbenega in gospodarskega razvoja: zbornik referatov* (str. 30–70). Ljubljana: Centralna tehniška knjižnica.
- Videmšek, B. (2018, 11. januar). Vojna in mir: digitalni stalinizem. *Delo*, 60, str. 5.

Nada Čučnik-Majcen

upokojena ravnateljica CTK 1983–1990
e-pošta: nada.majcen@guest.arnes.si

Martina Oberman Žnidarčič

e-pošta: martina.oberman@gmail.com

